

УДК 657

Стахів О.Я.

Львівський інститут банківської справи УБС НБУ

ЕТАПИ ЗДІЙСНЕННЯ АУДИТУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

У статті розглянуто етапи здійснення аудиту кредитних операцій, запропоновано шляхи їх вдосконалення, виділено основні помилки та недоліки у процесі реалізації програми перевірки.

Ключові слова: кредитні операції, внутрішній аудит, етапи організації внутрішнього аудиту.

Stakhiv O.

STAGES OF REALIZATION OF AUDIT OF CREDIT OPERATIONS

The stages of realization of audit of credit operations are considered in the article, the ways of their perfection are offered, basic errors and failings are selected in the process of realization of check program.

Key words: credit operations, internal audit, stages of organization of internal audit.

Стахив О.Я.

ЭТАПЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ АУДИТА КРЕДИТНЫХ ОПЕРАЦИЙ

В статье рассмотрены этапы осуществления аудита кредитных операций, предложены пути их совершенствования, выделены основные ошибки и недостатки в процессе реализации программы проверки.

Ключевые слова: кредитные операции, внутренний аудит, этапы организации внутреннего аудита.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Під впливом зовнішніх чинників кредитна політика банків та механізми управління ризиками показали суттєві проблеми у їх діяльності. Відповідно обсяги недоліків, порушень та зловживань у кредитній сфері є сьогодні суттєвими та зумовили збиткову діяльність багатьох банківських установ, а окремих – банкрутство. За цих умов більшість науковців та практиків переконані, що система внутрішнього контролю та аудиту потребує в деяких напрямках посилення ролі, а в інших – кардинальних змін.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблематика внутрішнього аудиту в банках, і, зокрема, аудиту кредитних операцій, знаходить своє відображення в наукових працях і публікаціях вітчизняних вчених – А.М.Герасимовича, Л.М.Кіндрацької, О.І.Кіреєва, О.М.Сарахман, О.І.Скаска, Т.С.Смовженко, Г.І.Спяк, Т.І.Фаріон та багатьох інших. Разом з тим, недостатність теоретичних і практичних досліджень питань методики внутрішнього аудиту кредитних операцій обумовлює актуальність даної теми.

Цілі статті. Метою статті є аналіз етапів здійснення аудиту кредитних операцій та їх удосконалення.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Організація внутрішнього аудиту передбачає його здійснення у певній послідовності, за етапами: планування аудиту, збір інформації з метою тестування системи контролю і детального тестування, аналіз цієї інформації, документальне підтвердження виконання всіх процедур проведення аудиту шляхом підготовки робочої документації аудиторської перевірки, складання висновку та пропозицій щодо результатів перевірки відповідних структурних підрозділів банку (рис. 1.1).

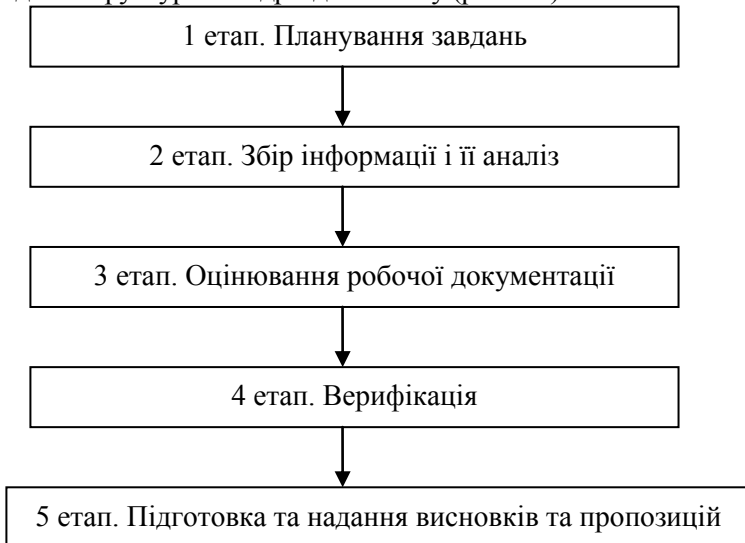

Рис. 1.1. Загальна схема процесу проведення аудиту

Організаційно-методична підготовка до проведення аудиту повинна, перш за все, починатися із планування. План повинен базуватися на

тематиці перевірки, її обсягах та періоді, впродовж якого вона буде проводитися [1].

На етапі планування та розробки підходу до проведення аудиторської перевірки, внутрішній аудитор детально ознайомитися з діяльністю об'єкта перевірки, зосереджуючись на таких аспектах:

- меті діяльності об'єкта, видах наданих продуктів і послуг кредитного характеру;
- відбір специфічних видів діяльності, враховуючи межі кредитного ризику, стурбованість керівництва результатами роботи того чи іншого підрозділу банку;
- внутрішньому контролю кредитних операцій;
- визначення ресурсних вимог, необхідних для виконання запланованих завдань (наявність персоналу та можливості щодо його додаткового залучення для проведення перевірки, потреби в сторонніх спеціалістах, експертах, вимоги Спостережної Ради банку щодо особливостей нагляду та вивчення об'єкта та предмета аудиту).

Розробленню програми перевірки передують загальне ознайомлення з положеннями про структурний підрозділ та посадовими інструкціями, укомплектованістю кадрами та наявністю відповідної освіти у фахівців банку, висновками попередніх перевірок, видами операцій та технологічними картами на їх проведення, завданнями підрозділу, викладеними у бізнес-плані банку. Ознайомлення з вищезазначеною інформацією дає можливість аудиту розробити відповідну програму аудиторської перевірки, структура якої має включати:

- мету та завдання аудиторської перевірки;
- терміни та виконавців аудиту;
- перелік питань, що підлягають аудиту;
- основні аудиторські процедури, що доцільно використати у процесі аудиту;
- зміст анкет і тестів для опитування працівників.

На другому етапі аудиторської перевірки проводиться збір інформації і її аналіз наступними шляхами: опитування керівництва та персоналу, вивчення документації, огляд діяльності підрозділів та конкретних позичальників, аналіз даних та звітів, перевірки окремих рахунків (наприклад коефіцієнтів кредитоспроможності позичальників). У процесі збору інформації аудитор отримує свідчення, які підтверджують аудиторський висновок. Для отримання свідчень аудитор використовує різні інструменти (аудиторські методи, процедури та прийоми).

Матеріали узагальнюються внутрішнім аудитором за результатами попереднього ознайомлення з об'єктом аудиту у робочих документах, які

мають відповідати певним принципам: повноти, доцільності, стандартного оформлення, зрозумілості, підтвердження.

На нашу думку, з метою підвищення ефективності системи внутрішнього контролю, на другому етапі доцільним є складання та заповнення аудитором додаткових робочих документів. Це можуть бути анкети оцінки системи внутрішнього контролю; робочих документів стосовно кредитування юридичних та фізичних осіб.

На початку другого етапу перевірки служба внутрішнього аудиту може отримати від вищого керівництва та керівників структурних підрозділів, що займаються кредитуванням заповнену Анкету оцінки системи внутрішнього контролю, які будуть складатися з питань, що стосуються:

- достатності внутрішніх положень щодо кредитної діяльності;
- запровадження банком форми «Повідомлення про умови споживчого кредитування» та «Детальний розпис загальної вартості платежів та визначення сукупної вартості кредиту і реальної процентної ставки» та доведення до установи банку вищезазначених змін та форм;
- змісту в кредитних договорах та додатках детальної інформації щодо сукупної вартості кредиту з урахуванням процентної ставки за ним, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача та сукупну вартість кредиту;
- діяльності кредитного комітету та кредитного підрозділу банку;
- перевірки відповідальними працівниками звітів для виявлення можливих упущень;
- ведення кредитних справ клієнтів;
- системи контролю за кредитними операціями (у т.ч. за проблемними кредитами);
- системи контролю за кредитними операціями (у т.ч. за проблемними кредитами);
- розміру проблемних кредитів, тенденції щодо їх збільшення, зменшення;
- формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями (у т.ч. за простроченими та сумнівними заборгованостями).

Перелік питань в анкеті можуть бути різноманітними і навіть простими, на які потрібно відповідати «так» чи «ні». Вона надасть можливість аудитору з'ясувати: чи забезпечує наявна система внутрішнього контролю достатню впевненість працівників та керівництва банківської установи, в тому, що поставлені завдання в частині здійснення

кредитних операцій будуть виконані; чи знижує ця система ризику виникнення помилок та неадекватних дій.

Враховуючи проведену оцінку даної сфери діяльності банківської установи, та на підставі відповідей на наведені вище питання, аудитор робить загальну оцінку системи внутрішнього контролю за такою шкалою: задовільна, посередня, погана.

На третьому етапі, оцінювання робочої документації, спираючись на національні стандарти аудиту, формуються судження та висновки. Ця стадія забезпечує аудиторів першими відомостями та визначає напрям подальшої аудиторської роботи.

Етап «Верифікації» (четвертий етап) дозволяє пересвідчитись у справедливості попередньої оцінки, яка базується на тестуванні операцій, підтвердженні даних, аналізі та порівнянні, спостереженні, записі виявлених недоліків та порушень, аналізі причин (наслідків), які призвели до появи недоліків у роботі банку, аналізі перешкод та обмежень, які існують у діяльності окремих функціональних підрозділів банку, розробленні рекомендацій.

На цьому етапі вибірково вибираються кредитні справи, які будуть аналізуватися детальніше. Під час перевірки відібраних кредитних справ позичальника, службі внутрішнього аудиту Дирекції доцільно заповнювати по кожному позичальнику робочий документ кредитування юридичних осіб та робочий документ кредитування фізичних осіб.

Робочі документи кредитування містять повну та деталізовану інформацію відповідно щодо кожного позичальника (юридичної або фізичної особи), а саме:

- дані щодо позичальника (назва (або П.І.Б.) позичальника; адреса; код ЄДРПОУ (або ідентифікаційний код); поточний, позичковий рахунки; рахунок нарахованих доходів; рахунки обліку позабалансових зобов'язань, застави; загальна заборгованість позичальника за усіма кредитами; основна характеристика діяльності позичальника (або місце роботи позичальника));

- повна інформація щодо надання кредиту (номер та дата кредитної угоди; зазначається кредит або кредитна лінія; дата надання кредиту; первісна сума та строк погашення кредиту; остання пролонгація кредиту та кількість пролонгацій; заборгованість на звітну дату за кредитом, нарахованими, простроченими, сумнівними відсотками; залишок заборгованості кредитної лінії на позабалансовому рахунку; максимальна кількість днів прострочки; кількість випадків прострочки; первісна, діюча відсоткова ставка; періодичність погашення відсотків; мета кредиту; джерело погашення; остаточні строки погашення основного боргу);

- дані щодо керівника та головного бухгалтера позичальника – юридичної особи;
- дані стосовно засновників юридичних осіб (частка у статутному капіталі; ідентифікація);
- відмітка щодо наявності повного пакета документів в кредитній справі (заява на кредит; рішення кредитного комітету; перевірка стану зберігання заставленого майна; звітність позичальника; аналіз фінансового стану позичальника; установчі документи (для юридичних осіб) тощо);
- оцінка фінансового стану позичальника (згідно балансових даних юридичної особи; довідки про доходи фізичної особи тощо);
- дані щодо забезпечення кредиту (застава (предмет застави, вартість, номер та дата договору, його нотаріальне посвідчення, назва заставодавця тощо) або порука, гарантія, договір страхування);
- заходи, що прийняті банком з погашення кредитної заборгованості;
- зауваження аудитора до кредитної справи клієнта;
- відмітка аудитором оцінки обслуговування боргу, фінансового стану позичальника та відповідної класифікації загальної заборгованості за кредитом.

Вищезазначені робочі документи доцільно віднести до постійних, які при кожній перевірці аудитором будуть заповнюватися. За призначенням вони мають: інформативний, перевірочний, розрахунковий, порівняльний, аналітичний та підтверджувальний характер. Інформація наведена у даних робочих документах в подальшому, при здійсненні перевірки буде корисною для аудиторів.

Під час заключного етапу «Звітування» аудитор готує аудиторський висновок (довідку) для інформування Спостережної Ради та Правління банку про найбільш важливі проблеми, виявлені під час аудиторської перевірки, ефективність систем контролю, надання рекомендацій Правлінню щодо необхідності впровадження змін, які приведуть до покращення і підвищення якості систем внутрішнього контролю [2].

Робоча програма аудиту кредитних операцій включає початкові аудиторські процедури, перевірки кредитних справ позичальників та процедури надання кредитів, правильності нарахування та обліку процентних та комісійних доходів за кредитними операціями, своєчасності і правильності обліку погашення кредитів, формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

Процес підготовки і написання аудиторського висновку (довідки) має декілька етапів: групування і систематизація виявлених відхилень та узагальнення аудиторської інформації.

В підсумкових матеріалах викладаються виявлені недоліки, порушення та зловживання, що характеризують проведення відповідних банківських операцій; акцентується увага на позитивному досвіді роботи підрозділу, який можливо використати на інших ділянках у банку; обґрунтувати причини, особливо організаційного характеру, що створили умови для здійснення порушень і зловживань та надати пропозиції про вжиття заходів щодо їх усунення. У висновку (довідці) треба надати кваліфіковану оцінку стану системи внутрішнього контролю відповідного підрозділу банку.

Аудиторський висновок складається з урахуванням стандартів проведення аудиту, визначених нормативно-правовими актами Національного банку України і підписується керівником служби внутрішнього аудиту банку.

У межах початкових аудиторських процедур здійснюється вивчення та аналіз внутрішніх нормативних і розпорядчих документів, що регулюють кредитну роботу банку: положення про кредитування, положення про кредитний комітет і наказ про персональний склад кредитного комітету, положення про визначення фінансового стану позичальника, кредитна політика банку, положення про кредитний відділ [3].

У процесі реалізації програми перевірки кредитних операцій аудитор доцільно особливу увагу звернути на найпоширеніші помилки та недоліки у кредитній роботі:

- недостатній аналіз запропонованої програми кредитування на стадії прийняття рішення про доцільність проведення операцій;
- відсутність документального оформлення експертних висновків, на підставі яких приймаються рішення;
- відсутність документів про перевірку якості та стану збереження забезпечення та його експертної оцінки;
- невідповідність кредитних договорів, договорів застави та інших чинному законодавству, що може призвести до визнання їх недійсними;
- підтвердження повноважень осіб, які підписують договори з боку позичальника;
- помилки у нарахування процентів;
- несвоєчасність урахування на позабалансових рахунках забезпечення;
- несвоєчасність віднесення несплачених у встановлений термін відсотків на відповідні рахунки;
- несвоєчасність та неправомірність перенесення термінової заборгованості на рахунки простроченої;

- помилки класифікації кредитів за рівнем кредитного ризику;
- недоліки в урахуванні забезпечення під час розрахунку суми резервів, що підлягає формуванню;
- неправомірність та несвоєчасність використання резервів [4].

Проведення перевірки згідно із програмою аудиту, передбачає формування висновків, рекомендації та пропозицій щодо якості прийняття рішень, організації кредитної роботи в банку.

Висновки. Отже, при здійсненні аудиту кредитних операцій застосовується послідовний підхід. Аудиторська перевірка кредитних операцій банку, як правило, має характер вибіркової. Вибірка проводиться з урахуванням: кількості кредитних договорів за період; обсягів кредитування за окремими категоріями позичальників; кількості задіяних кредитних рахунків; процентних ставок на кредити; ступеня ризику та рівня забезпеченості кредитів. Кожний етап аудиту документується за допомогою робочих документів.

Служба внутрішнього аудиту має бути незалежною в своїй діяльності та забезпечувати ефективне здійснення перевірки кредитних операцій, так як аудитом охоплюються всі етапи процесу кредитування, що сприяє оптимізації здійснення даного виду активних операцій.

1. Міжнародний стандарт аудиту 610 «Використання результатів роботи внутрішнього аудитора» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua. –
2. Мумінова-Савіна Г.Г., Кравець В.М., Мазур О.А., Галенко О.М., Кириленко В.Б. Тим, хто не хештує законом. Контроль, ревізія та аудит у комерційних банках України / Г.Г.Мумінова-Савіна, В.М.Кравець, О.А.Мазур, О.М.Галенко, В.Б.Кириленко. – К.: Факт, 2001. – 448 с.
3. Облік і аудит в банках: навч. посібн. / За ред. А.М.Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2005. – 235с.
4. Сарахман О.М. Аудит у банках: навч. посібн. / О.М.Сарахман. – К.: УБС НБУ, 2007. – 334с.